

Gassan Kanafani

Retorn a Haifa

seguit d'Homes sota el sol

Traduït de l'àrab
per Anna Gil Bardají

CLUB EDITOR
BARCELONA

TAULA

Retorn a Haifa — 7
Homes sota el sol — 85

RETORN A HAIFA

I

Quan el Saïd S. va arribar a l'entrada de Haifa per la carretera de Jerusalem, va notar que se li feia un nus a la gola. Es va quedar en silenci mentre la tristesa l'anava consumint per dins. Li va passar pel cap la possibilitat de tornar-se'n. Sense mirar la seva dona, sabia que s'havia posat a plorar calladament. De sobte: la remor del mar, exactament com abans. Però no, la memòria no li havia tornat de mica en mica, sinó que s'havia esfondrat en la seva ment com un mur de pedra que en abatre's es converteix en una pila d'enderrocs. Els fets s'havien esdevingut de manera sobtada, s'havien precipitat els uns sobre els altres fins atapeir-li el cos. Es va imaginar que la Safia, la seva dona, sentia el mateix i per això plorava.

Des que havien sortit de Ramal·la aquell matí, no havien deixat de parlar. Els conreus desfilaven davant

dels seus ulls, a través del parabrisa. La calor era insuportable i el front li cremava com l'asfalt encès sota les rodes del cotxe, mentre el sol implacable de juny abocava el seu odi enquitranat sobre la terra.

Al llarg de tot el camí el Saïd no havia fet altra cosa que parlar. Havia parlat amb la Safia de tota mena de coses: de la guerra, de la derrota, de la porta de Mandelbaum derruïda per les demolidores; de com, en cosa d'hores, l'enemic va arribar al riu Jordà, després al canal de Suez i finalment als alts del Golan; de l'alto el foc, de la ràdio, del pillatge de mobles i altres béns palestins per part dels soldats, del toc de queda, de l'angoixa que havia passat un cosí seu que vivia a Kuwait, d'aquell veí que va arregar totes les seves coses i va fugir, dels tres soldats àrabs que van combatre dos dies sols dalt d'un turó de prop de l'hospital Augusta Victòria a Jerusalem, dels homes que s'havien tret l'uniforme militar i s'havien posat a combatre pels carrers de Jerusalem, del camperol que van afusellar quan passava prop de l'hotel més gran de Ramal·la.

La Safia també va parlar de moltes coses. De fet, cap dels dos no va parar de parlar ni un segon en tot el trajecte. Només ara, en acostar-se a l'entrada de Haifa, havien callat tots dos. Aleshores van caure

que no havien dit ni piu de l'assumpte que els havia dut allà.

Així que aquella era Haifa vint anys després.

El 30 de juny de 1967 al migdia, aquell Fiat de color gris amb matrícula jordana s'havia obert camí cap al nord a través de la plana fèrtil que vint anys enrere duia el nom de Marj Ibn Àmer i corria paral·lela a la carretera de la costa, fins a l'entrada sud de Haifa.

En travessar el primer carrer i desembocar a una de les avingudes principals de la ciutat, el mur de records va acabar d'ensorrar-se i tot d'una la calçada va semblar que s'esfumava darrere una cortina d'aigua mentre el Saïd anunciava consternat:

—Això és Haifa, Safia!

El volant se li havia tornat feixuc entre les mans amarades súbitament de suor. Se li va acudir de dir a la seva dona: “Jo la conec, aquesta Haifa, és ella que no em vol”, però s'hi va repensar perquè feia poca estona se li havia acudit una altra cosa:

—Saps, Safia, durant vint anys m'he imaginat que la porta de Mandelbaum, per més que l'haguessin destruïda, s'obriria tard o d'hora. El que no m'hauria pensat mai és que l'obriessin per l'altre cantó. Quan ho van decidir em va semblar espantós, absurd i sobretot insultant. Potser em prendràs per

boig si et dic que les portes només es poden obrir per una banda, i que si s'obren per l'altra s'han de considerar tancades, però aquesta és la realitat.

Es va girar cap a la seva dona, però ella no l'escoltava. Estava absorta mirant la gran avinguda: ara cap a la dreta, on temps enrere s'estenien els conreus fins a perdre's de vista, ara cap a l'esquerra, on s'estenia el mar, aquell mar del qual havia estat allunyada durant més de vint anys i que ara remorejava tan a prop.

—No m'hauria imaginat que el tornaria a veure
—va dir la Safia tot d'una.

—No l'estàs veient, ells te l'estan ensenyant.

Fins a aquell moment ella s'havia contingut, però ja no es va poder aguantar més i va esclatar:

—¿Amb què em surts, ara? Tot el dia que si les portes, que si les vistes al mar, que si això, que si allò... ¿Es pot saber què et passa?

—¿Què em passa a mi?

Ell va pronunciar aquesta frase com si es parlés a si mateix. Sentia esgarrifances per tot el cos, però va aconseguir controlar-se. Un cop calmat, va respondre:

—Han obert les fronteres just després d'acabada l'ocupació. Mai en la història s'havia produït una

cosa així. El que va passar l'abril del 1948, tu ho saps perfectament. ¿Doncs per què ens deixen entrar, ara? ¿Perquè sí? No, de cap manera. Tot això és part de la guerra. Ara ens diuen: passeu i ho veureu, que som millors que vosaltres, més sofisticats, més polítics. Heu d'acceptar que sou els nostres servents, que sereu els nostres admiradors. Però ja ho has vist tu mateixa: no ha canviat res. Nosaltres hauríem pogut fer-ho molt millor.

—Llavors, ¿per què has vingut?

El Saïd va mirar-la empipat mentre ella callava.

Ja ho sabia prou, la Safia, per què havien vingut. ¿Com és que ho preguntava? Va ser ella qui li va demanar d'anar-hi al cap de vint anys de no parlar-ne mai. Vint anys. I ara el passat ressorgia com d'un volcà en erupció.

Mentre conduïa pels carrers de Haifa, el Saïd encara podia sentir l'olor de la guerra. Incerta, ambigua, punyent, provocadora. Les cares li semblaven més sorrudes que de costum, més ferotges, fins que al cap d'una estona va comprendre que estava conduint pels carrers de Haifa sense adonar-se que no havien canviat gens. Coneixia la ciutat pedra per pedra, cruïlla per cruïlla. ¿Quantes vegades havia creuat aquells carrers amb el seu cotxe vell, un Ford

verd de l'any 1946? La coneixia bé, aquella ciutat; era com si no haguessin passat vint anys. Conduïa pels seus carrers com abans, com si no hagués estat absent al llarg de tants anys amargs.

Els noms van començar a aflorar dins del seu cap com si algú els hagués tret una capa gruixuda de pols: el barri de Wadi Nisnàs, el carrer del rei Faisal, la plaça dels Carruatges, els barris de Hassila, de Hadar... Una onada de records inconnexos el va assaltar, però la va poder contenir. Amb la veu apagada, va dir a la seva dona:

—D'acord, ¿per on vols que comencem?

Però ella callava. Llavors ell va sentir un plor ofegat, gairebé imperceptible. Va intentar mesurar aquell patiment. Sabia que no podia definir-lo amb precisió, però podia assegurar que era gran, que ella el duia a dintre des de feia vint anys, que ara mateix s'alçava com un tità dins de les seves entranyes, al cap, al cor, a la memòria i a la imaginació de la seva dona, i que movia tots els fils del seu futur. Que curiós: no havia pensat mai què podia significar per a ell el patiment de la Safia, ni fins a quin punt s'havia infiltrat en les arrugues del rostre, dels ulls, de la ment de la seva dona, ni com l'acompanyava a cada àpat que feia, a cada una de les barraques on havien

viscut, a cada mirada que dirigia als seus fills, a ell o a ella mateixa. Ara tot això renaixia d'entre les runes, l'oblit i la tristesa i anava a parar a la pila de les amargues derrotes que ell havia tastat pel cap baix dues vegades a la vida.

Tot d'una: el passat. Afilat com un ganivet. El cotxe acabava de girar al final del carrer del rei Faisal —els carrers, per a ell, encara no havien canviat de nom— en direcció al trencall que baixa cap al port a mà esquerra i, a mà dreta, cap a la carretera de Wadi Nisnàs. Allà el Saïd va veure un grup de soldats armats enmig de la cruïlla, palplantats davant d'una tanca de barrots. Mentre se'ls mirava de cua d'ull, va sentir el retruny d'una explosió llunyana, i tot seguit una ràfega. El volant li va tremolar a les mans i va estar a punt d'envestir la vorera. Va veure un nen que travessava corrents i llavors el passat, terrible i aclaparador, se li va aparèixer amb tota claredat. Per primera vegada des de feia vint anys, podia recordar el que havia passat amb tota mena de detalls, com si ho visqués per segona vegada.

Era el matí del dimecres 21 d'abril de 1948. La ciutat de Haifa no s'esperava res, tot i que hi planava una tensió imprecisa, vacil·lant.

De sobte van començar els bombardejos per l'est, des del Mont Carmel. Les bombes de morter creuaven el centre i anaven a caure damunt dels barris àrabs. El caos es va apoderar dels carrers i el pànic s'hi va escampar, fins que aviat Haifa es va veure amb totes les botigues tancades i totes les finestres barrades.

El Saïd S. es trobava al cor de la ciutat quan l'estrepit de les bales i l'explosió dels míssils va omplir el cel de Haifa. Al migdia encara no s'ho creia, que fos l'atac final. Va provar de tornar a casa amb cotxe, però aviat va veure que era impossible i va voler travessar a peu l'avinguda que duia al barri de Halissa, on vivia. Però els combats ja s'havien estès i començaven a veure's moviments d'homes armats que afluïen dels carrers a les vies principals i a l'inrevés, complint les ordres que rebien a través d'altaveus instal·lats a totes bandes. Al cap d'una estona el Saïd es va adonar que avançava sense rumb i que tots els carrerons, tallats per barricades, tiroteigs o soldats, el duïen sense voler-ho ell cap a una sola direcció. Cada vegada que provava de retrobar el camí, cada vegada que escollia un nou itinerari, es trobava impel·lit per una força involuntària cap a aquella altra destinació: el mar.

S'havia casat amb la Safia feia un any i quatre mesos. Havien llogat un piset en un barri on, segons els seus càlculs, podrien estar segurs. Ara s'adonava que no podia accedir-hi. Sabia que la seva dona, molt jove, no sabia sortir-se'n sola, perquè des que havien arribat del poble encara no s'havia acostumat a la vida de la gran ciutat ni a una manera de pensar que trobava espantosa. ¿Què li devia estar passant ara mateix?

Estava perdut, o gairebé, i no sabia del cert on hi havia combats ni de quina mena. Tot el que sabia és que els anglesos encara controlaven la ciutat i que es preveia que les coses acabarien de concretar-se al cap d'unes tres setmanes, quan comencessin a retirar-se d'acord amb el que havien promès.

Però a mesura que anava accelerant el pas, el Saïd s'adonava que havia d'evitar la part alta del carrer Herzl, on els jueus s'havien concentrat des del principi. També havia d'allunyar-se com fos de la zona comercial, entre el barri de Halissa i el carrer d'Allenby, que era un punt estratègic per a les milícies jueves.

Empès per la multitud, va intentar esquivar la zona comercial per arribar a Halissa. Davant seu hi havia un carrer que anava a parar a Wadi Nisnàs passant pel casc antic.

Tot d'una es va fer un embolic i els noms va començar a ballar-li: Halissa, Wadi Ruixmia, Burj, el casc antic, Wadi Nisnàs... Es va sentir completament perdut i desorientat. El bombardeig s'havia intensificat i, tot i que es trobava a una certa distància de les línies de foc, va poder entreveure soldats britànics bloquejant algunes sortides i obrint-ne d'altres.

Pel que semblava, ja era al casc antic. Aquella força desconeguda l'empenyia cap al sud del carrer Stanton. Ara sabia del cert que era a menys de dos-cents metres del carrer de Halul. Va ser llavors que va començar a sentir l'olor del mar.

Fins aleshores no havia pensat en el Khaldun, el seu petit, que aquell dia complia cinc mesos. De sobte, un estrany pressentiment el va omplir d'angúnia. Vint anys després, encara podia notar-ne el regust amarg a la boca.

¿S'esperava una desgràcia com aquella? No ho sabia. El passat es confonia amb el present, i tots dos es confonien amb els pensaments, les imatges, els somnis i les emocions forjats al llarg dels darrers vint anys. ¿Ho sabia? ¿Havia pressentit la desgràcia que estava a punt d'esdevenir-se? De vegades es deia a si mateix: "Sí, ho sabia." Però altres vegades es

deia que no, que no s'hauria pogut imaginar mai una cosa tan espantosa.

Començava a fosquejar. No sabia quantes hores havia passat corrent d'un carrer a l'altre. Ara tot semblava indicar que l'empenyien cap al port. Tots els carrers que conflueixen a l'avinguda principal estaven tallats, cada vegada que provava de ficar-s'hi per tornar a casa n'era expel·lit amb violència: aquí a punta de fusell, allà a punta de navalla.

El cel s'encenia amb el foc de les bales, dels morters i de les bombes més o menys properes, i era com si aquella clamor empenyés la gent cap al port. Tot i que era incapaç de concentrar-se en res, veia la multitud que anava creixent a cada pas. La gent sortia de les travessies a la gran avinguda que duia cap al port. Homes, dones i nens. Uns carregats amb el que havien pogut arrebregar, d'altres amb el que duïen posat, plorant o taciturns, obrint-se pas enmig d'aquella confusió eixordadora. El Saïd es va perdre en aquella marea humana que l'empenyia cap endavant, fins a no ser amo de les seves passes. Encara se'n recordava, de com va ser arrossegat cap al mar. Com si aquella multitud somicant i confusa carregués el seu cos inert, incapaç de pensar en res que no fos la seva dona Safia i el seu fill Khaldun,

presents en el seu esperit igual que un quadre a la paret.

Els segons passaven, lents i feixucs. Tot adquiria l'aspecte d'un malson aclaparador, increïble. El Saïd va passar la reixa de ferro de l'entrada al port, on els soldats britànics empentaven la gent a crits, i d'allà va veure penjolls de persones precipitant-se sobre els bots que esperaven a l'aigua arran del moll. Sense saber què fer, va decidir no arribar fins als bots i, com qui ha perdut el seny o el recupera de sobte després d'una llarga demència, va girar cua enmig de la multitud i es va posar a empènyer amb totes les forces, intentant desesperadament obrir-se pas en aquella torrentada de gent, cap a la reixa de ferro.

Com qui neda a contracorrent per un riu que davalla d'una alta muntanya, el Saïd bregava amb les espatlles, els braços, les cames, el cap. Quan el corrent l'arrossegava unes passes enrere, ell tornava a l'atac i avançava amb una força ferotge, com una fera per una selva espessa. Sobre el seu cap, el fum, les sirenes, el retronys d'explosions, la pluja de bales es barrejaven amb els crits, la remor del mar, el frec a terra de les passes perdudes, el xoc dels remes contra la superfície de l'aigua.

¿De veritat havien passat vint anys?

Del front del Saïd queien gotes de suor freda mentre enfilava amb el cotxe un carrer costerut. No s'hauria imaginat mai que el record d'aquells instants pogués tornar amb tanta força, amb tanta vivesa. Va mirar la seva dona de reüll. Tenia la cara crispada, gairebé blanca, els ulls plens de llàgrimes. Segur que ella, va pensar el Saïd, també revivia aquell dia, quan ell estava tan a prop del mar i ella tan a prop de la muntanya. Entre tots dos, el pànic i el sentiment de pèrdua estenien els seus fils invisibles per damunt d'una bassa de crits, de por i d'incertesa.

Tal com li havia confessat més d'una vegada durant els darrers anys, la Safia no havia deixat de pensar en ell. Quan van començar els trets i va córrer la veu que els anglesos i els jueus havien pres Haifa, la va envair una por desesperada.

Va pensar en ell quan l'estrèpit dels combats va arribar des del centre de la ciutat, on sabia que es trobava. Al principi va pensar que estaria més segura a casa, però en veure que el Saïd no tornava es va precipitar al carrer sense saber exactament què volia fer. Abans, a casa, havia sortit al balcó. Com si pressentís que alguna cosa havia canviat radical-

ment. Des del migdia els trets se succeïen sense parar al peu del turó que dominava Halissa. Es va sentir assetjada, i va ser llavors que va arrencar a córrer escales avall i es va precipitar al carrer. El seu desfici per veure'l esmussava l'ànsia pel que li hagués pogut passar, i també pel que els deparava el destí, més imprevisible a cada explosió.

En arribar a la boca del carrer es va posar a sotjar els cotxes que passaven rabent. Els peus la duïen d'un cotxe a l'altre, d'un home a l'altre, preguntant a tort i a dret sense obtenir resposta. Tot d'una es va veure arrossegada per una riuada de gent que baixava de tots els racons de la ciutat. Un torrent immens, desbordat, incontrolable, que se l'emportava com si fos un bri de palla.

¿Quant de temps va passar abans que es recordés que el petit Khaldun seguia al seu bressol, a Halissa?

No ho sabia del cert, però el que sí que sabia és que una força inexplicable la va clavar a terra, com si fos un arbre sorgit de sobte enmig d'aquella riuada de gent que s'arremolinava al seu voltant. Resistia amb tota la voluntat, fins que la impotència i el defalliment van reduir-la a cridar amb tota la força dels seus pulmons, però els seus crits, sobrevolant aquella multitud interminable, no arribaven enlloc.

Va repetir la paraula Khaldun mil vegades, un milió de vegades, i al cap de mesos la seva veu seguia afònica, destrossada, gairebé inaudible. La paraula Khaldun va quedar convertida en un punt, un punt de no res que voleiava perdut damunt d'aquella riuada interminable de veus i de noms.

Estava a punt de caure en aquell bosc de cames quan, com en un somni, va sentir una veu que sortia de terra i la cridava. En veure la cara del Saïd darrere seu, regalimant de suor, de ràbia i de desesper, va tenir més por que en cap altre moment de la vida, i un desconsol terrible la va travessar igual que una ganivetada i la va omplir d'una energia, d'una determinació inesgotable. Havia de tornar a casa com fos. O potser va sentir que no podia quedar-se mirant el Saïd eternament, ni deixar que ell seguís mirant-la. Per un moment va pensar, molt al fons d'ella mateixa, que estava a punt de perdre'ls a tots dos, el Saïd i el Khaldun. Va obrir-se pas, forcejant amb els braços, en aquell bosc que li barrava el camí de tornada a cada pam, intentant al mateix temps no perdre el Saïd, que s'havia posat a cridar sense adonar-se'n: Safia!, Khaldun!

¿Havien passat de debò dècades, segles abans que notés les mans aspres i fortes del Saïd que li

agafaven els braços? Va mirar-lo de dret als ulls. Llavors va notar que el cos li pesava i es desplomava als seus braços igual que un drap vell i esquinçat. La multitud els arrossegava d'una banda a l'altra, els empenyia endavant, endavant, cap al mar. Però ells ja eren incapaços de sentir res. Fins que els remes del bot van esquitxar-los de gotes alades i ells van mirar cap a la costa. Haifa desapareixia rere l'obscuritat del capvespre i de les llàgrimes.